

י.מ. נ' גרינוולד

הנשיה הלווי

124/53 ת.פ.

**בבית המשפט המחויז בירושלים
בפני כב' נשיא ד"ר בני מין הלווי**

המאשים: היועץ המשפטי לממשלה ישראל

ג ג ד

הנאשם: מלכיאל בן מנחם גרינוולד

האשמה: הוצאה דיבה, עבירה על סעיף 201 ל-פ.ח.פ. 1936.

דיבה פלילית. — סעיף 201 פ.ח.פ. 1936. — הטענה: «אמת דברתי». — עול ההוכחה. — ועדת הצלחה וחובותיה. — שתוֹף פעולה למשעה עם הנאצים. — תפוקido הציבורי וחובותיו של קסטנר כראש ועדת הצלחה. — חובת ההוכחה של נאשם לפי סעיף 208 (ב) פ.ח.פ. 1936. — הוצאות הגנת הנאשם שזכה מהליך המכריע של ההאשמות. — עונש סמלי.

הנאשם הואשם בהוצאה דיבה בגין רע על ד"ר ישראל קסטנר. מאמר זה התייחס בעיקרו להיבורית של קסטנר בתקופת השלטון הנאצי בהונגריה בו הואשם קסטנר:

א) בשיתוף פעולה עם הנאצים.

ב) בערך בעקביפין או «הכשרתו הקרווע לרצח» של יהודי הונגריה.

ג) בשותפות גול עם פושע מלחמה נאצי.

ד) בהצלת פושע מלחמה מעונש אחריו המלחמה.

טעןתו העיקרית של הנאשם הייתה: «אמת דברתי» וכי היה זה לטובות הציבור לפרנס את המאמר. היועץ המשפטי יהודה בחלק השני של הטענה, דהיינו, כי היה זה לטובות הציבור לפרנס את החומר הנידון אם תוכנו אמת ועל הנאשם היה להוכיח את אמיתיות הדברים שפירסם.

bihamish המחויז זיכה את הנאשם בגזע לחלקים (א) (ב) ו(ג) ובהרשיעו את הנאשם רק בגזע חלק (ג) הטיל עליו באופן סמלי קנס של לירה אחת. מכיוון כי הטיל bihamish על אוצר המדינה השתתפות בתשלומי הוצאות הגנה בסך של 200 ל"ג,

bihamish פסק וקבע כדלקמן:

1. במאמר דיבה המכיל האשמות שונות ניתן לחלק את ההאשמות, להרשיע על חלק

ולזכות על חלק, ורשי בית-המשפט לעשות כן ביוםתו אף שלא נתקבש לכך עליידי אחד מן הצדדים.

2. א. נאשם במשפט פלילי על חיזמתו שם רע, הרוצה להסתמך על טענה "אמת דברתי" ("צידוק") תביע להוכיח, לפי סעיף 205 (א) של מ.ת.פ. 1936 :

(1) כי החומר הוא אמת;

(2) וכי היה לטובת הציבור לפרסמו.

ב. מודה היועץ המשפטי כי היה פרסום לטובת הציבור — חובת ההווצה על הנאשם כי החומר אמת, ואינו צריך להוכיח כי הפרסום לטובת הציבור היה עדויותיהם של שרידי השואה צרכות לחקוק בזהירות ובביקורת, הוואיל והצברנו

3. בלב רבים רגשות מרירות ועם עומקם.

4. כאשר הפעיל האויב תכנית השמדה — חייבות היות ועדת ההצלה של המועמדים להשמדה לאorgan בריתה בקנה מידת החולם את חומרת המצב.

5. לאור ובעוי ההווכחות לסוגנות הגירוש הכללי ומאמצי הנאצים להריגיע את היהודים ולהעלים מהם את הבנות הגורשו, עמד לפני ועדת ההצלה ציו השעה החפקיד להפוך את האמת להזהיר את העם מפני שקרוי הנאצים ומימומיהם, להגביר את ארגון הבריחה בכל האמצעים האפשריים ולהכשיר את המוני היהודים בכל מקום לקראות פעילות מאורגנת בשעת הצורך.

6. עצם העובדה שלמרות ידיעותיהם המלאות של ראש ועדת ההצלה בבודפשט, על השמדת יהודי הונגריה, על המוני היהודים בעיר השודה לרוכבות שהובילו אותו לאושביז — מוכיחה כי ראש ועדת ההצלה לא הזהיר את הקרכנות, למרות שידע את הגורל הצפוי להם.

7. תכנית ההצלה המיויחסים יצרה לאמו של דבר שתוף אינטראיס אובייקטיבי בין הנאצים, קסטנר ומהנה המיויחסים. משתוף אינטראיס עד לשתוּך פעלוה עם הנאצים הייתה אך ספיעה אחת.

8. פועלתו של ראש ועדת ההצלה, בהושיטה לפני מנהגי קלוז' את פתין התכנית "ציוונית" כביכול להציגם העצמית, מבלי להגיד להם בו בזמן את תוכנית הנאצים לשלוות את יתיר בני קהילת לאושביז — פעלוה זו במאחה כהרימת מצוננים של מנהגי קלוז' וכחסות דעתם מאחריותם הציבורית במתכונן.

9. א. שלילת ההצלה החפשית ממחנה העם, פירושה למעשה היה — השלמה עם גירושו לאושביז.

ב. הנהלת שיטת ההצלה המוסמכת בקהלו, פירושה היה — שתוף פעולה עם הנאצים ותוכניהם.

10. שתוף הפעולה של ראש ועדת ההצלה היהודית עם ראש משמי יהודי הונגריה בגוריש הקרכנות אלה לאושביז, בידיעו שהרכבות מובילות את המוני נוסעיהן

התמימים ישר ל"סלקציה" באושביז' — שתוף פעולה זה לא היה שותף פעולה
"למעשה" בלבד אלא שתוף פעולה פלילי במילוא מובן המלאה.

11. מחובתו של ראש ועדת ההצלה היה לתפקיד ברבים את הידיעות על הכנות הגירוש הטוטאלי של יהודי הונגריה ועל הכנת תא הנזום באושביז' וلهו יותר את יהודי הונגריה מפני ההודעות החוטבות בוגנע לגורלם שהוצע ע"י הנצחים בכל רחבי הונגריה, וכן לארגן ולעוזר באזרחי הגבול, לאור ייעותו שהגירוש הטוטאלי לאושביז' הוא בלתי נמנע, את הבריחה לרומניה וליווגוסלביה בקנה מידה החלם את שעת החטום.

12. א. ראש ועדת ההצלה לא היה רשאי היחיד את פעולות ההצלה ע"י הסכם עם הנצחים לכת קטנה של המוחיטים ולמנוע את עורתו מהמוני העם. הוא לא היה אדם פרט שהיה בן חורין להציג את מי שהוא רוצה להציג ולהמנע מהצלה אחרים.

ב. מגנוו של קסטנר לתפקיד ציבורי של ראש ועדת העזרה וההצלה העמיד אותו במעמד של "אנמן" לפפי כל יהודי הונגריה שהיה זוקקים לעזרה ולהצלה.

ג. תפקידו האזרחי של קסטנר וממעמו כאנמן" חייבו אותו לעשות את כל אשר ביכולתו למען הצלה יהודי הונגריה ללא הפליה ביניהם, וביחד לגלוות כל היהודים שהיתה לו אפשרות טבנית כלשטי לבוא ברגעם את ייעודו המשמשות על הגורל הצפוי להם מידיו הנaziים.

ד. אסור היה לו בראש ועדת ההצלה היהודית להיות שומר סודם של הרוצחים הנצחים ולמנוע מקרבענותיהם את ידיעת הגורל הצפוי להם.

ה. עצם ההסכם בין קסטנר והפס. להצלת המוחיטים ואופן ביצועו ע"י שני שותפי ההסכם הוא הפרות נאמנות מצד ראש ועדת ההצלה כלפי יהודי הונגריה ושותף פעולה עם המשמיד.

13. אגב אורחא, לפי הדין היהודי : —

א. אחת משלוש העבירות שהיהודים מצויה ש"יהרג ולא יעבור" עליהן, היא שפיכות דמים.

ב. אפילו במקרה של פקוות נפש אסור לאדם מישראל להציג את נפשו ע"י שפיכת דמו של אדם חף מפשע.

ג. כן אסור להציג אדם אחד ע"י שפיכת דמו של אדם אחר חף מפשע.

ד. אסור גם להציג אדם אחר או אפילו רבים ע"י הסגירת אדם אחר חף מפשע לזר ורצח.

ה. אף לצורך הצלה רוב הקהיל אסור להסגיר מעוט חף מפשע ואףלו "נפש אחת מישראל" לידי רוצחים ; על אחת כמה וכמה אסור היופכו של מעשה : להסיגר

לרווחים את הרוב החק מפשע לצורכי האצלת יהודים. העובר על איסור זה מתחייב בನפשו.

14. אם האויב מודיע לשומר או זקייף המונגה על שמירת מהנה המופעת באישון לילה עיי' האובי, כי המונגה מוקף כולו עיי' כח מכרע, שבעודתו להשמיד את המונגה כולו וכי אפלו' יונחה הקיף להעיר את חבריו ולהזעיקם, לא יצליחו להמלחט; והאויב מבטיח לשומר לחוס על חייהם של מספר מוגדים של חבריו שומר לו לבחור בהם, בתנאי שלא יזעיק את יתר חבריו ולא יעשה כל נזון להציגם, והשומר מגיש לאויב את רשותם חבריו הטובים ביותר ומנע מלהזעיק את המונגה ולבוא לעורתו, והאויב משמיד את המונגה כולו בהתאם לתכנית ומשיר בחיים רק את מוגדים של השומר — מעשוו זה של השומר מהוות בגידה לחבריו ובתקידיו, שתוף פעולה עם האויב וסיווע להשמידת המונגה.

15. שיטת האצלת "המוסכמת" — פיקוח נאצי על ענייני האצלת, צמצום האצלת למכתת נפשות הקבועה מראש עיי' הנזם. ותו על פעולות האצלת בלתי תלויות, אי-התרבות במצע הגירוש הטוטאלי וכו' — לא היתה אלא שתוף פעולה ממושך של המציג עם המשמיד החוק מנגנו, שהכחיב לו את תנאיו, והוא אומר: שעבור האצלת לרוץ המשמש ולעיגן וההשמדת.

16. בהציגו את עצמו הן לפני אין אוורי הכבוש הנאצי, בנאמן הסוכנות היהודית וה"הגנה" בארץ עיינט, קיבל סטנור על עצמו חובה נאמנת מלאה כלפי הצננים — חובה לחת מחסה אישי וסיווע לחיללים של צבאות חברית וה"הגנה" בשליחות הסודית והמוסכנת בשטח האויב.

17. הפעלת לחץ מוסרי כבד על אנשים בעלי מזפון להסתיר את עצם — כמו כן ככיפה ומחגרה.

18. אדם העושה מעשה "שתחילתו בפשיעה וסופה באונס" — הוא בריאשמה.

19. גם עוזת בלשון "איןנו זוכרת" יכולה להיות כוונת.

20. א. כדי לקבוע אם קצין נאצי בפיר הוא פושע מלחמה ניתן להסתמך על קביעות כלילות שוניתנו עיי' בית הדין הבינלאומי בנירנברג נגד פושעי המלחמה הראשיים.

ב. אדם שהשתתיק לארגון שעסק באופן פעיל בפשעים נגד האנושות וידע על פשעים אלה ובכל זאת נשאר ברצוינו הטוב חלק מן הארגון — הוא פושע מלחמה.

21. לגבי אירוחים כלאים שאரעו בתקופת השואה אפשר להסתמך על דוח' של גוף כ"مועצת מיליטי המלחמה" שוחטנה עיי' הנשיה רוזבלט.

22. שקריו של הנאשם בاتهמו, ושקריו של נאם באשר לתובן האזרחות ומסיבותו נתינה מקרים חריגים להוכחה כולל שחזהה ניתנה שלא בתום לב.

פסקים (מחוזיים) מ"ד

הנשייא הלויה

23. אין לראות בסתרירות שנאשם מסתכל בהן בדו"חות על בסיסים שוגולו ע"י אמר כהוכחה שהשתתף בגול הכלפדים האלה.

24. אין צורך לקבוע את המנייע של נאשם כשהמעשה הוכת.

25. הודהה במקצת של נאשם במאמר, המתרסם לאחר אמר מהותה נשוא משפט דבר, כי טרם בדק די את האשמהות במאמרו מצביעה על כך שפירסם את דבריו מבלתי לבודוק בתשומת לב מספקת ומתקבלות על הדעת אם התאששות נוכנות או לא ולכן לא יצא זוי חובתו לפי סעיף 208 (ב) לפ.ח.פ. ויש להזכיר בדיון.

26. א. בשונאשם במשפט דיבה מזוכה המכירע של האשמות שתטיח ונמצאת חייב בחלק קטן מהן — יש מקום להפעיל את סעיף 36 של החוק לתיון דין העונשין (דיכוי עינוי) תשי"ד—1954 ולצאת כי אוצר המדינה ישלים לנאשם את הוצאות הגנותו בסכום שייקבע ע"י בית המשפט.

ב. במקרה כגן זה אין זה מוכיח להעניש את הנאשם אלא בעונש סמלי בלבד.

בשותי הפקק:

הערה:

הוועץ המשפט ערעור על החלקים א', ב' וד' של פסח"ד ובע.פ. 232/55, פסקים על' ל"ב, ע' 3, נזהה הערעור פה אחד בוגע לחלק (ד) הנזכר לעיל, אך נתקבל ברוב דעתות לנבי חלק א', ולגביה חלק (ב) נתקבל פה אחת.

בהרשינו את הנאשם בהוצאה דיבה לגבי החלקים (א) (ב) ו(ג) הנויל, הטיל ביהם"ש העליון על הנאשם שנה מסר על תנאי והוצאות המשפט בסך של 500 ל"י.

טעונו:

לנאשימים: הוועץ המשפטי לממשלה ומר תל

לנאשם: ש. תמיר

פסק דין

נשוא המשפט

1. הנאשם במשפט זה, מר מלכיאל גרינגולד, בן 71, מירושלים, נאשם ע"י הוועץ המשפט בהוצאה דיבה, עבירה על הסעיף 201 לפקודת החוק הפלילי משנת 1936, בפרסמו בעلون מודפס מיום י' אב תשי"ב חומר שיש בו מושם הוצאה שם רע על ד"ר ישראל קסטנר, דובר משרד המסחר והתעשייה, שלא חוק ומוחך כוונה להוציאו עליו שם רע. המאמר הנדון מתייחס בעיקרו לפעלותו הציבורית של ד"ר ק' בתקופת השלטון הנאצי בהונגריה ולפעולות נספות ידועות אחריו התקופה הנויל, ואם כי נסות המאמר איינו אפשר על נקלה לסכם את האשמות השונות שהוא מתייחס לפני ד"ר ק', ניתן אולי לחלק את העיקריות שהן לארבעה ראשיים כדלקמן:

- א) שותוף פעולה עם הנאצים;
- ב) „רצח בעקיפין“ או „הקשרת הקרן לרצח“ של יהודי הונגריה;
- ג) שותפות גזע עם פושע מלחמה נאצי;
- ד) הצלת אותו פושע מלחמה מעונש אחריו המלחמה.

הנאשם היה שואא פרסם את המאמר הנדון, וטעןתו העיקרית היא שתוכן הדברים אמרת. נאשם הרוצה להסתמך על טענה זו (טענת „צדוק“) במשפט פלילי חייב להוכיח לפי הטענה (א) של הפוקדה „כי החומר הוא אמת וכי היה לטובות הציבור לפרנסמו“. היועץ המשפטי המילונד היה שחקן השני של הטענה (כי היה לטובות הציבור לפרנסם את החומר הנדון — אם אמן הוא אמת); חובת ההוכחה כי החומר אמת מוטלת על הנאשם.

שתי האשמות הראשונות
2. שתי האשמות (א) ו-(ב) הנזכורות לעיל מופיעות במאמר הנדון הן בצוותא הן בנפרד, בו הlion: :

„על יסוד תחבולותיו הפליליות ובגלל שותוף פעולה עם הנאצים... אני רואה אותו כרוצח בעקיפין של אחיו היקרים“;
„האיש שאני מגיד אותו מחוק הכרה עמוקה כמשמעות פועלה עם הנאצים“;
„הוא הקשר את הקרן לרצח המוני של מאות אלפי יהודים הונגריים בטרנספורט המקרי“ לחויל דרך ברגן-בלזן.“.

התקופה הראשונה והעיקרית/sshtiy האשמות הראויות בראופן מתיחות אלה היא תקופה השואה של חצי מיליון יהודי ערי השדה של הונגריה בתולדות מאה שנים — 1944. הנאשם טוען כי בתקופה זו —

- א) שיתף קי' פעולה עם הנאצים;
- ב) ע"י שותוף פעולה זה בכלל, וע"י משלוח קבוצת יהודים דרך ברגן-בלזן לאירן ניטרלית (להלן בקיצור „משלוח ברגן-בלזן“) בפרט, „הקשר קי' את הקרן לרצח המוני היהודים בידי הנאצים, באופן שיש לו跟他 „רוצח בעקיפין“ של הנרצחים והבלן.

מהן העבודות שהוכתו בקשר להאשמות אלה?

שואות ערי השדה

- חטאות יהודי ערי השדה
3. ב-19.3.44 פלשו הנאצים להונגריה. בו ביום הופיעה בבודפשט יחידה „ס"ס“

מיוחדת, "קומנדזו היהודים" (או "וונדר-איינזיך-קומנדדו"), שמטרתה היהידה הינה, "להסל" (כינויו הנאצי המכוון להשמדה עם) את 800.000 יהודי הונגריה, שנשארו כי בודד לפוליטה בתוך חורבן יהדות אירופה. אדרולף אייכמן הידיע לשימצ'ה, ראש המחלקה 4-ב" של הריכס-זיך-הייטס-האופט-אטט" (מפקחת ה-ס"ס העליונה), האיש שניצח ממשרו בorporейיסטן-שטרסה 116 בברלין, תחת הנהגתו של הריכס-פרירר ס"ס היינריך הימלר, על ביצועו של "הפרטון הסופי" של שאלת היהודים באמצעות תא הגזים ויתר השיטות היוצאות היפות — הופיע בכבודו ובעצמו בראש "קומנדזו היהודים", כדי לתרנן את פעולת ההשמדה בהונגריה ולפקח על ביצועה.

הצורך נאלץ לגמור את מלאכתו במהירות. הרוטים התקדמו מАЗ טלינגראד התקדמות מתמדת בכל הזרות והגיעו בחודש מרץ 1944 למרגלות הקרים בתוככי הונגריה. ב-6.6.44 — אך שלושה שבועות אחרי התחלת "הגירוש האוטאלי" בהונגריה — נזחו צבאות הבריטים בנורמנדייה והחוללה המערבית האחורה של המלחמה. לאור המצב המלחמתי והבין-לאומי הקשה של גרמניה נשארו הנaziים גם אחרי פלישתם לאונגריה רגשיהם לתגבורתו של העוצר הרטוי; והפסקת הגירוש בחילוף יולי 1944 במקף חווטו של הרטוי (שכנבע אז לחץ ביןלאומי וזרוי, וביחד לאוולטימוט אמריקאי) תוכניה. כו האדם שעמד לרשותו של "קומנדזו היהודים" היה מוגבל ביותר; כל פעולה הריכוז והגירוש של חייליו יהודים בוצע ע"ז 150 היילי ס"ס בעזרות 5000 זנדמים הונגריים, שהעמדו עד לowitz של הרטוי — לרשומות של הנaziים לתפקיד זה (עדות פרוידיגר, כ"ג 31).

אייכמן ביצע את משימתו בקצב וביעילות שאין דוגמתם בכל תולדות ההשמדה הנאצית. באמצעות אפריל החוללה כליאת היהודי הונגריה בגיאטרות, פועלה שתתקדמה בשלבים מאוגורי הקרים בaczoon ובאזורים לאזרוי הדרום והמערב של הונגריה, עד שהגיעה באמצעות יוני בערך לעיר הבירה, שם רוכזו היהודים לא בಗיטו, אלא ב-בתי יהודים" מיהודיים בחלקים שונים של העיר. באמצע מאי החל, לפי אותו סדר אזרוי ובקצב מדהים, גירוש היהודי הונגריה לאושביז. יום יומם וובלן ברכבות נעלמות כ-12.000 יהודים למחנה ההשמדה ובמשך שבעת השבועות מ-15.5 עד 7.7, יום הפסיקת הגירוש, הספיק הצורר להוביל להשמדה כמעט את כל היהודי האשדה, גברים, נשים, זקנים וטף — כחצי מיליון נפש. התאזריך 7.7 בערך נקבע להתחלת גירוש היהודי בודפשט, ולולוי הוכרה אייכמן ע"י גורט שתית מוחוץ לשילתו להפסיק את הגירוש, היה עולה בידו "להסל" את כל היהודי הונגריה בගירוש טוטאלי וצוף.

מלחמה פסיפולוגית

4. אי אפשר להוביל חצי מיליון יהודים במשך שבעה שבועות למחנה השמדה ע"י שימוש בכוח בלבד, ואין צורך לומר בכוח אדם כה מצומצם. אייכמן ועווריו נוקנו בהכנות הגירוש הטוטאלי ובביצועו לכל שיטות, "המלחמה הפסיכולוגית": שיטות הרגעה והסתה הדעת, הפתעה ואייתנות, הטעאה והטעיה וגם (כפי שיתברר להלן) שתוף פעולה —

כל התכxisים והתחבולות האלה הופעלו באופן מתוכנן ושיטתי נגד יהודי הונגריה ומלאו תפקיד חשוב בביוזעה היעיל של פעולת הבזק הענקית.

בדוח של „ועדת העזרה וההצלה היהודית בבודפשט“, שהובר ע"י ד"ר קסטנר בשנת 1946 והוגש לקונגרס הציוני הכב בבאול בנטלו תש"ז (1946) — דוח שאושר ע"י ק' בעדותו נכון בכללו ושהיה יסוד לעדותו — נאמר תחת הכותרת „הכנות הפיסיולוגית של הגירוש“ (ע' 35-6) בין היתר: —

„התהירה תחת כוח התנדחותם של המונחים והטעיה של מנהיגי היהודים ארגנו ע"י אייכמן בשלמותו. „קומנדו-היהודים“ השתמש לצורך זה מכל הנסיען שצבר בחיסול היהודים בארץות ארופאה השונות. ע"י ריכוז היהודים במילבנות ותחת כיפת השמים נמנעה מלכתיחילה אפשרות של יצירת התנגדות. אייכמן „לא רצה ברשות שנייה“ (המרקאות של המחבר). בעוננות ההונגרית וברדייו לא דבר על „גירוש“. החוקים נגד היהודים (בכל חודש היה מותר למשוך 1000 פנגו מחשבון בנק; על הפקידים היהודים לעזוב את משרותיהם עד ל-1 בנובמבר; וכיוצא באלה) עוררו את האשליה של אמצעים לזמן ארוך.“.

בע' 22 של הדוח, תחת הכותרת „מדוע לא מרדו“, נאמר בין היתר: —

„גילדות ערי השדה (וביחוד המוני היהודים הלאומיים של קרפטורום, טרנסילבניה ואורי הדזום) היו מנוקטים מהבירה, בתוך הקצב המஸחר של ריכוז וגורשו הם לא הבינו כמעט את משמעות האמיתית של המאורעות.“.

ובע' 35, למעלה מהקטע המובא לעיל, נאמר בין היתר: —

„בכל גיטו... היו משוגנעים עד לגע האחרון שמשלו לא יעבור את גבולות המדינה. קציני משטרת וגינדרמריה הונגריים ואנשי ס"ס מסרו לאישים שהיו מנהיגי היהודים „בסוד“ אפיקו את שמה של העיירה החונגרית שלושת תחיה החעפברה. לרופאים, רוקחים ומתקדים הובטה טיפול מיוחד...“. עד כאן לשון הדוח של ק' (ההדגשות של המחבר).

עדות שרידי השואה

5. תמונה מזוועת של הטעת המוני היהודים מצד אחד, ושל כשלון המנהיגים היהודיים מצד שני, מתגללה בעדוותם של חושבי הקהילות הגדולות לשעבר קלוזו ונודרווד בטרנסילבניה, שרידי המוקד שהזورو מאושבץ.

העד יהיאל שבואלי (ג'), אחד מ-18,000 תושבי קלוזו שנקלאו במלבנה והועברו במשלוחים בני 3000 לאושבץ, עלה ב-23.5 עם משפחתו לרכבת הגירוש, בלי

הנשיה הלווי

להעלות על דעתו שגוטי הרכבת מובלים לשמדה. אף בהגיעו לאושביז', שם הופרדר מאשםו, אמו, בתו וננדו — ולא ראה אותם שוב חיים — לא הבין העד את טיב המקום, עד שהגיעו בעבר ארבעה ימים לורשה ונפקחו עיניו.

“כאשר עלייתם על הרכבת, מתגדרתם?

לא, עליינו כרגיל.

למה עלייתם כרגיל?

כ"י אמרו שמובלים אותם לקיןיר-מיוז, ושם (בקלוון) היה המפקד של הגטו ד"ר בלש אנדרי, היהודי, והוא אמר: אהים, מודיעו שהמלך ההונגרי החלטה להריך את העיר קיןיר-מיוז מכל האוכלוסייה, וכל יהודי ההונגריה יהיו מרווכים שם עד סוף המלחמה. קיבלו זאת בהרגעה, תחיו יחד עם המשפחה! ”

העד נשאל:

„האם אבשי „הידנרט“, ובמיחוד ד"ר יוקף פרישה, הזהירו אתכם, למשל, פקידיו ועד הקהילה, שאתם מובלים לאושביז'?

לא.

שמעתם מהם איזו מלה שהוא על אושביז', על סכגה של השמדה?
שום דבר.

אפשר היה היהודי מכובד?
כן, הוא היה ראש ועד הקהילה.

לו פישר היה אומר שאתם חולכים לאושביז', הייתם מקבלים את דבריו בראציניות?

כן, הוא אדם רציני.”

העד ספר שעלה גיטו קלוז' שמרו רק 20 שוטרים בעיר. כאשר ראה שמכבים יהודים, הציע לחבריו לפזר את הגטו ולעבורי את הגבול לווענינה במරחק 5 קילומטר מהעיר — „ואם יחרגו אותנו, אעפ"י כן מוטב להחרג מאשר יהרגו אותנו במכות, ונשרוף את העיר. אבל לא שמעו אליו.”

העד נחקר ע"י היוזץ המשפטי המלומד:

„האם אותו מפקח, ד"ר אנדרי בלש, נשלח גם כן לאושביז'?
לא.

לאן?

לשוויך, בטרנספורט של ברגן-בלזן.

העד דוד רונר (י' 19), לשעבר בעל בת חרותת בקלוואן, ציוני, חבר "האחד העולמי", היה מגיסט בפלוגת עבודה הונגרית, וב-28.4.28 בא לקלואן לבקרו של חופשה. בשחזור הגירוש היה העד יכול לשוב לפלוואן, או גם לעבור את הגבול הקרוב לעיר הרומנית טורדה, מקום מגוריו אמו; אך הוא העדיף להלחות אל אשתו ובנו שנשלחו מהגיטו במשלווה הראשון, העד מטפר על הכרכחו של יהודי בשם בודאי בגיטו קלואן, ביום לפני יצאת המשלווה הראשון:

"הוא (כיהני) עמד על שולחן (יום) אחד לפני שנשלחו לאושוויץ ובকש שלך אחד יהיה ממושמע בחוץ הגיטו, מפני שהמוסצת היהודית מבטיחה את התושבים של הגיטו שייעברו לקיניר-מיוז. והוא אמר זאת זה בשם המוסצת".

כשהוכנסו היהודים לרכבת הגירוש, ירד העד — ששימש מפקד קרונות — בליווי שוטר הונגרי מהקרון והלך אליו לאחת החצרות לחתת מים; בהזדמנות זאת —

"השוטר אמר לי: אתה אל תכנס לקרונות, היות ואתה שirk לפלוגת העבودה! אני אמרתי לו אותו שוטר שהרשוו לנו ללבת לקיניר-מיוז, וחזרתי לקרונות".

באותה הרכבת נסע גם ד"ר אלקש, רופא בית-החולמים היהודי של קלואן. העד רונר מוסיף ומספר: —

"כאשר נתתי מים לתוך הקרונות שאלתني את ד"ר אלקש: מדווע אדוני הד"ר צרייך ליצאת עם הטרנספורט הראשוני? הוא ענה לי: אנו מארגנים שם את עניינו הבריאות בקיניר-מיוז ונתקבל שם את המקומות הטובים ביותר... באושבץ אנו ביחד לבשנו את בגדי האסירים. אז אמרתי: הד"ר אמר לנו שאנו נסע לקיניר-מיוז. אז הוא אמר: 'הטעו אונגו'."

העד עבר את ה-"סלקציה" באושבץ ונשאר בחו"ם בעבודו כפועל מקצועני; אשתו וילדו נרצחו. אמו נשאהה בטולדוה שברומניה ועלתה אחורי המלחמה לארץ-ישראל.

העד יעקב פריפלד (ר'א 49), ליד קלואן שרת 18 חוות בפלוגת עבודה הונגרית באוקראינה וחזר לקלואן זמן קצר לפני הכיבוש הנאצי. הוא העד כי אחורי עצת קבוצת הגירוש הראשונה מגיטו קלואן —

"כוונתי... הкриיא מכתב שהקבוצה הראשונה הגיעה לקיניר-מיוז, המשפחות תשדרנה יחד, הווקנים שומרין על הילדיים, את העצירים מובילים לעבודה, ויש תנאי לינה סדריים ותנאי חיים סדריים ביחס לתנאי החיים של הגיטו".

העד ספר כי כותני קרא את המכתב בנווכחות ד"ר בלש ומונחים אחרים בפני תושבי הגטו שהתחטאפו בחצר גזולה במרכו הגטו. העד ממשיך:

„היתה פקודה יומם מטעם היודנרט שאללה אשר היו בגדי עבודה ומשפוחותיהם יש להם הזכות לצאת עם הקבוצה האחrownת. אני, לאחר מכן שהתי לארח שורות משותף עם חלן דנציג במשך 18 חודשים, פניתי אליו על בסיס דידותי ושאלתי אותו: תגיד לי הiliary מה המכתב הזה בכלל? ... קודם אמרתי לך: hari אתה יודע היטב שחזרתי כתעת, היה והיית חולה, ואני לא אוכל לשבול מחדש וזוועע כזה. בקשתי אותו שיבahir לי אם ישנו איזה בסיס רציני למכתב ההוא, הוא ענה שישנו בסיס, והצעיר לי לילכת, היה אומר: אנו יודעים היטב מנסיונו שתוכל להסתדר ותוכל לנוח. על סמך זה יצאתי עם הקבוצה השלישית, למרות שאלוי היה לי הזכות לצאת עם הקבוצה האחrownה.“

הلال דנציג, ששירת עם העד בפלוגת העבודה באוקראינה, היה סגן יושב ראש ההסתדרות הציונית בטרכנסילובניה, חבר ועדת החוץ בבלוון, שהיתה סניף של ועדת החוץ של ד"ר קסטנר. עד סמוך להחטלה הגירוש היה דנציג בעל תפקיד חשוב (אם כי לא חבר) במועצת היהודים של קלוון, שעמדת החתת הראשתו של ד"ר יוסף פישר, החותנו של ק. העד פריפילד נסע עט משפטו במשפטו של הגירוש השלישי והגיע לאושבץ. ד"ר פישר, דנציג, ד"ר בלש, כוהני ומשפחותיהם הועברו ע"י האס"ס ל„מוונה מיווחסים“ בבודפשט, שם לברגן-בלזון ולבטופ לשוויין.

העד יוסף פין (ה') 6, אוריך-דין מגדורוד, היה אחד מ-24,000 היהודים, בני העיר והסביבה, שרוכזו בגטו נודורוד. לפי עדותו שמרו על הגטו בתחלתה 20 שוטרים ואח"כ 40 עד 50 ג'נדרים. הגברים היהודים ידעו להשתמש בנשק. היה קל לברוח לגבול הרומני, שהיה מרוחק כ-4 קילומטר מהעיר, אך מעטים ברחו, כי רוכם כculos האמינו בהודעות המרגיעות שהועברו להם ע"י השלטונות באמצעות ההגלה היהודית. כשהחל הגירוש הודיעו יהודים שהם יועברו לקיניר-מייזו וייחיו ויעבדו שם בשלום עד סוף המלחמה.

„אני אמרתי, אני הייתה בעבורות כפיה ואני הכרתי את השיטה ואת השק של הנאצים, ואמרתי: אתם לא צריכים להאמין בשקר זהה! והיה בחנהלה היהודות שם והם אמרו שאם אני מרגיע את האנשים, שהם מוכנים להודיע לשיטנות המוסלמים.“

אחד מחברי המועצה היהודית המקומית איים על העד שם ימשיך „להרגינו את ההמון“ באזורהתו, תאלץ ההנאה לנקוט צעדים נגדיו; שומר היהודי הופקד על העד, והוא אף הזמין לחקירה ע"י המשטרת החוגרית. כן איימו על המיעוט הקטן של יהודים, כמו העד לא האמינו בכזבי הנאצים ונטו להזהיר את חבריהם פן „יפריעו להמון“. "

„לא היה אדם אחד מהאנשי האחים, עם אוטוריטה מסוימת, שהיה אומר לנו את האמת.“

„מי היה בראש היהודים בנוודורוד ? האיש המרכז? ליטנר אלכסנדר.

מי שמעטם שנוסעים לקינר-מייזו ? מכל אחד, וגם הנהלה אישרה זאת.“

ב-3.6 הוכנס העד עם משפחתו לדכנת הגירוש האחורה, אחוי ששמע שמוועה שהרכבת נסעת בכיוון עיר הגבול קושיצא (קשווא). עלותו לקרון החביא פצ'יה בתוך ככר לחם והיה בדעתו לפתח את רצפת הקרון יחד עם 2-3 חברים, כדי להמלט בדרך ; הממון היהודי על הקרון מנע אותו מכך, ואמרו :

„מה אגיד בקינר-מייזו, אם יחסרו לי 3 יהודים ?“
העד נשאל.

„כאשר עשית זאת, חשבת שאתה מובה להרינה לאושביין ?
לו ידענו, אז איש לא היה עולה לקרון.“

האיש ומשפחהו, וכן יתר 24,000 יהודים גיטו נודורוד, הוובל לאושביין. אלכסנדר ליטנר, ראש הנהלה היהודית, הועבר במשלוּת ברגן-בלזן לשווין.

העד אליעזר רוזנטל (כ"א 43). אחד מתושבי נודורוד שנשלחו לאושביין, אישר את העדויות על הריגעת היהודים והתעלות ע"י הפצת שמוועה קינר-מייזו מטעם מועצת היהודים, וכן העיד על אפשרות הבריחה מהगיטו לרומניה הסמוכה. העד השיב לשאלות בית-המשפט :

„מתי יכולת לבסוף לרומניה, לפני שהעבירות אתכם לגיטו או אחריו זה ?
גם לפני ובית הגיטו, היו הzdמנויות בשפע.
גם מהגיטו אפשר היה להמלט ?
כן. ברחו מהגיטו.

כמה אנשים היו בגיטו בסך הכל ?
30,000 איש.

כמה מהם היו יכולים לבסוף ?
זה מושג רחב. אילו היינו יודעים מה מחרכה לנו, הגבול היה במרקח 3, 4, 5

קילומטר, היה אפשרות לגרום לבלה. מכל מקום, אילו אנשים היו עוברים את הגבול, היה אפשרות להציג יותר אנשים משניצלו בברגן-בלזן.

אם היה שמירה בגבול?

כן, הייתה שמירה.

אם לא הייתה שמירה מסביב לגבול?

גם שם הייתה שמירה.

איך היהודים יכולים לברוח?

למרות השמירה. על יד הגבול היה עיר, מקום בשם פליקס, ושם עברו יהודים ביער.

אליה היו יהודים בודדים?

גם קבוצות. גם משפחות קבוצות.

אבל בהמוני אם היה אפשרות להמלט?

כן. הייתה אפשרות.

לפני הגיטו?

כן... באופן מיוחד היו הרבה ילדים, יותר היה אפשרות להסתיר את הילדים ולא היו מוכנים להנגיש את הילדים לgitto. היו משפחות שביקשו למסור להן את הילדים, אבל האמהות לקחו את הילדים יחד עמן לgitto. אני עצמי יודע מקרים לאין סוף. אבל החמיצו את האפשרות, הגיעו את ההמוניים...

על קינר-מייזו שמעת רק בגיטו?

רק בגיטו.

באיזה מידה, באיזהrikap האנשים יכולים עוד להמלט מהגיטו, לעبور את הגבול, אילו היו יודעים על אושבץ?

לא היו מעבירים את היהודים לאושבץ, את היהדות הונגרית לא הייתה אפשרות להעביר, לו ידעו זאת. לא הייתה אפשרות להעביר לאושבץ את 600,000.

מדוע?

אילו היו מעוררים את הסיטה שיבורה מי שיכל לברוח, זה היה גורם לבלה והיה משנה לגמרי את המצב.

אבל האם היו נשארים בחיים?

אינני אומר זאת, אבל לא היו ממשדים 600,000. היה אפשרות גם

לחתוגדות... במרקחה בנזדורוד היהת אפשרות לבורות, מה שאלוי לא היה קיים בגיטאות אחרות. בשטח הגטו עבר בירב גדול, וביבור הזה הרבה אנשים הצליחו לבורות. אילו היינו יודעים איזה גורל מכהנה לנו, אין ברצוני להפריז, הרבה אלפים היו יכולים להמלט בדרך זו, GRATUITA. היציאה של הבירב הייתה בכונן של העיר".

העדים אירנה דוש, פאול גוט, פרידריך מונר ואחרים אישרו את העדויות הנ"ל והוטיפו עליהן כהגה וכנהגנה.

בקורת כסטור על העדויות הנ"ל
6. כאשר נחקר כי בעדותו הסופית (כ"ח 28) על פרשת יהודי קלוז, אמר בנוגע לעדויות הנ"ל:

"אני מצטער מאד על העדים שהופיעו כאן מקלוז ושהם לפי דעתך לא מייצגים את יהדות קלוז, ושזה לא היה מקרה שף עסקן מקלוז לא היה בינהם. אני מבין לרווחם שהם הפטיזו קרובים יקרים, אבל לאמור שהם לא ידעו כלום — זה דורש קצת אומץ לך".

דרעה זו עומדת בניגוד לטענות המובאים לעיל (פסקה 4) מהדו"ח של כסטור, עמודים 22 ו-35, וביחד לדבריו שם:

"בכל גיטו היו מושוכנים עד לרגע האחרון שהממשלה לא יעבר את גבולות המדייניה".

יתר על כן, גם עדותם של עסקנים איזונים מקלוז, ד"ר דוד הרמן ומור היל דנציג, שניהם חברי טובי של ק', ומארגי משלוח ברגן-בלוז, מסיעת ממידה רבה לעדויות של שרידי התופת.

עדות הרמן
7. העד ד"ר דוד הרמן, סגן מזכיר מועצת היהודים בקלוז, אמר (ע' 378 — 380) בין היתר:

"קיניר-מייזו — היו שמוות בגיטו שמעבירים לשם. היו שמוות בגיטו שהוא מקום בטוח יותר. איגני יכול להשיב אם בגיטו נודע שלו מרמית, אלא בגיטו היתה קונפוזיה היו שתי גירושות, ונתקבשו שתי דעות — תועודת הרכבת, זאת היתה השאלה בגיטו, ונתקבשו שתי דעות — לקיניר-מייזו, מהנה עובדה, גירושה שנייה — שהרכבות חזו את גבולות הונגරיה ופניהם לחוץ-לארים. מי ששמע על הגירושה השנייה, כמוון נודע לו שקיניר-מייזו היא תרמית, מי שלא שמע עליה, לא נודע לו כב"ל. כל מי שתאמין בגרסה השנייה היהתו לו ידיעה כביבול... רעיון גרש לאושבץ"

בכל לא עללה על דעתנו, סכנת השמדה של יהודיה הונגריה לא עלה למודעתנו, לבן לא החטיפות נבריחת השמדה או קרים טוריום לא עלה על מודעתנו, חשבנו על פלוגות עבודה... השלטונות בפנים הגיטו עשו ממשיכים אדולמים כדי להחיץ שהמדובר הוא בעבודה, גם ארבען עצמו נאם על בן עד כמה שעני וocrin, ונופצת שמוועה באילו מישות מהומפלגה הסוציאל-דמוקרטית עקב אחרי הריבת ונוכחות לדעת שמקומ היוזד קיביר-מיין, והזהה גם שמוועה מנוגדת שזה לא קנייר-מיין, אלא שהריבות עזבו את הגבול דרך קושיצה (קשווא), נ.א. לא עבודת כפיה בפנים הארץ, אלא מקום יעד בלתי נודע בחו"ל-ארץ".

כשנשאל העד מה עשו והוא וחביריו, נשנודע להם שmmoועת קנייר-מיין המופצת ע"י שלטון הגיטו מהוות תרמיה, כדי להזהיר את היהודים מפני תרמית זו, ענה:

"שם (כל) תנוועה שהוועה מעוררת פומביות מסויימת בתוד הגיטו היהת בלתי אפשרית. אלה שהאמינו בגריסה כי לא הקימו עצוקות שהוו עשוויות לעורר משומת לב פומבית, כי לא יכולו להיות. איננו יודע אם עוררו עצוקות אחרות... צפיפות איזמתה, 18,000 איש בבית חרושת אחד, שכנו כダンים מלוחים בלילות, שם אפשרות פעולה מאורגנת לא הייתה".

עדות דנציג

8. העד חלל דנציג אישר את עדותו של הרמן על שתי השמוועות והוסיף כי שמוועת קנייר-מיין הובאה בראשונה לידיתו ע"י כוהני, עברך בתקופה הממשלה השני או השלישי, שהוא לא בדק באותו הזמן את מהימנותו של מקור השמוועה (המקור השמוועה אמר לו כוהני שהוא נקרא ע"י שני בחורים, חבריו למפלגה הסוציאל-דמוקרטית ההונגרית, ledger הגיטו ושמו מפהם, מתחת פקווחו של שוטר הונגרי, כי הם "לייוו את הרכבת לקנייר-מיין, וכי הכל בסדר") ;

"אבל ברור היה, קרוב לימים האחרונים, שני הבחורים האלה היו סוכנים של ההונגרים".

יוםים אחרי שכוהני הציב לו את שמוועת קנייר-מיין, נודעה לעד דנציג מקור היהודי השמוועה על קשווא.

חשבנו שזה יכול להיות גם מעבר לגבול. היו אפילו במקרה שאמרו שזה לכיוון גרמניה, והיו במקרה שאמרו שזה בכיוון פולין. איננו יכול לאשר שחשבנו על כיוון אושביז" (כ"ה 62).

לאור השמוועה השנייה החשב העד על "אפשרות של חטיפה" ע"י שמוועת קנייר-מיין, אך רק נשנודע לו שmmoועה זו הופצת ע"י סוכנים הונגריים —

„ברור היה לי שזה חופץ בכוננה להציג ולהטעות.“

העד נשאל:

„האם קיבל עיי פישר ידיעות שהרכבות נוסעות להשמדה?
לא.

או שהרכבות נוסעות לאושבץ?

לא. אני זוכר בדיקות את הרגע בו נזעה לי האמת במלואה, חששות ומחשבות כМОבן שניתנו. כאשר הגיעו לבודפשט למוגנה קולומבוֹט, האדם הראשון שפגשתיו אתו היה ארנסט טילגי (חבור ועדת ההצלה של ק'). שאלתי אותו על גורל משפחתי, תורי ואתיותי, אז הוא מטר לי שכולם הובאו לאושבץ להשמדה.“

העד הזכיר בזוקף את עדותו של יעקב פריפילד (לעיל) ואמר שאמנם הכיר אותו בתרור אחד והתרירים במנה עבודה ברוסיה, אך לא היה לו כל שיחה אותו בגטו קלוזו: —

„אני יכול רק לאשר... שאמנם שמעטית הרובה את השמוועה על קיניר-מיין, אך לא אישרתי ולא השתדלתי לאשר את אמירותה לפני שום אדם. אני די זהיר כדי להמנע מהפצת שמוועות שאמירותן לא הייתה ברורה לאמרני. איבני זוכר פניה או שיחה, ובכלל שואליתי את פריפילד בגין קלוזו. כל הගירסה הזאת שמקתו שעלו לחדשו מפני שלמדוּוּן הנסיך המר ברוסיה שאריך להתקדם — בכלל איננה מתקבלת על הדעת. מעולם לא גרטה השקפה כזאת ולא היה לי כל יסוד להציג דבר כזה.“

עם זאת הודה העד שכוהני היה אחד מידיינו, ציוני וחבר תנועתו, ושבראושונה לא חשב בשמוועה קיניר-מיין שהועברה לו עיי כוהני. דגציג לא ידע על שום סיבה מדווע פריפילד יבהיר בו כדי לטפל בו עלילת שקר. אני מאמין לעד פריפילד (בנגוע למידה מהימנותו של העד דגציג ר' להלן), פסקאות 11, 13, 53), ואני משוכנע שאמנם פריפילד פנה לדגציג, חברו לנשך, בשאלתו אם יש יסוד להודעתו של כוהני. יש גם ממש סיווע לעדוותו של פריפילד בפרט עדוות של דגציג: שלדגציג היה מגע אמיץ עם אותו אדם שנזכר עיי פריפילד (כהונן), ודוקא מגע בקשר לשמוועה קיניר-מיין ובאותו פרק זמן (בין המשליח הרាជון והשלישי) שנזכר עיי פריפילד. אחריו שדגציג השיב לפריפילד על שאלתו את מה שחייב — ופרטיו התשובה אינם חשובים כאן, כי התוצאה מוכיחה את כיוון התשובה — ה策וטר פריפילד למשלוּוּג הגירוש השלישי. באותו הימים טרם ידע דגציג, לפי עדותו, שmmoועת קיניר-מיין היא כובבת, טרם נזעה לו השמוועה הסותרת על קשוּר, וגם העובדה שלדנורי כוהני נמסרה לו השמוועה עיי שני החבורים החונגריים על ידי גדר הגיטו בפקוח שומר הונגרי לא עוררה חשד מיוחד בלבדו של דגציג, והוא לא נכשל והכשיל את פריפילד על ידי אשור פוזן של שמוועת קיניר-מיין שנמסרה לו עיי כוהני.

צורה ק' על העדויות הניל
9. כאשר נשאל ק' בעדותו הסופית איך הוא מסביר שהברון דנציג לא ידע בזמנו על סכנת ההשמדה שהיתה צפופה לנושאי רכבות הגירוש, השיב (כ"ח 29):
„כנראה יש פונקציות מסוימות בוכרו המכוונות על מה שלא געים“;

וכשהשאל איך אפשר להבין שהעדר ד"ר הרמן חשב רק על מהןנות עובודה ולא העלה על הדעת השמדה, השיב ד"ר ק': —

„זה היה דורש הסבר יותר עמוק על הפסיכולוגיה המיוחדת של היהודי הונגריה אז — פסיכולוגיה של חולמים שיודעים על סכנת מוות, אך לא רוצחים להאמין בכך; ידעו ולא נתנו להבהיר לבודעת הכרתם.“

נכון הדבר שיש צורך לבדוק בזיהירות ובבקורת את כל העדויות שניתנו בפרשנות יהודית הונגריה, הן עדותם של שרי המגורשים שהזווו מאושבץ, הן עדותם של העסקנים שהשתתפו במשלווה ברוגן-בלוזן, והן עדותם של ד"ר ק' עצמו (להלן).

מידת המהימנות של שרדי השואה
10. אשר לקבוצה העדים הראשונה, אין ספק שבלבם של רבים מלאה ששלו את כל היקר להם באושבץ האצbero רשות מרירות ועם עמוק — אם בית-המשפט לא יתג זחריות רבה כלפי עדותם — לקלקל את שורת הדין. על כן התעלמתי מפרטיהם רבים בעדותם, לא ורק מפרטיהם המהווים עדות טムאה ושאים מתתקלים איפוא כדי —
כגון דבריה הונגים ללב של האלמנה והאם השcoleה הירש על הסרוב לקבל את בנה למשלווה ברוגן-בלוזן, עדויות על הביקור הציורי שהתנהל בבלוזן אחריו המלחמה וההאשמות שהועלו נגד ק'. הרמן ואחרים שלא בפניהם, ועוד — אלא גם מפרטיהם קיזוניים, מופקפים או מוגזמים בעדויות שונות, כגון ספורו של העד פאול גروس על שיחת שהתנהלה לדבריו בלהש — ושהעד שמעה „בחזי אוזן“ — בין ד"ר בלש ואורבן, הממונה ההונגרי על גיטו קלוז, בוגע להפסקה האפשרית של הגירוש ועיכוב הקבוצה „השייצית“ ע"י הסגר רפואי מחתמת טיפות, ועודיות ופרטים וכיוצא באלה, שלא נמצאו להם סיוע מספיק ביתר העדויות. לעומת זאת יש יסוד איתן וסיווג רב לעדותם הכלליות המשותפת של כל פליטי התופת על מסיבות הגירוש, ואחרי סיכון הפרטים אני מקבל את עדותם כאמת בעירה.

מידת המהימנות של הרמן ודנציג
11. אשר לקבוצת העדים השנייה, העסקנים הרמן ודנציג, יש להסתיג מעדותם הסתייגות רבה, שני עדים אלה, שנאלצו להגן על התנהגוותם הם בבלוזן, גלו בעדותם ניתוח בולטת מעט את מידת ידיעתם. העד הרמן הרחיק לכת עד כדי לומר: —

„גם בקולומבו עדין לא היה ברור אם הגירושים הם לאושבץ.“

ק) סילגי ועסקנים אחרים שבקרו يوم יום במחנה קולומבו ידעו או באופן הבירור

ביותר כי קהילת קלוז' וקהילות אחרות גורשו לאושבץ, ואין ספק שכשם שספרו על כך לעדים זנגאיג, פלגי ואחרים, כן גודעה האמת הנוראה גם להרמן במחנה קולומבו. אין גם לקבל את טענותו של העד הרמן שתגאי הצעיפות בגיטו קלוז' הם שמנעו אותו מלהוחזר את היהודים מפנוי שמוות קיניר-מיון, שנודע לו שהיה תרמייה; אולם תנאי הצעיפות לא מנעו את ד"ר בלש, כוהני ואחרים מלהטיף את שמוות התרמייה בגיטו בעילותות יתרה.

ק' צודק בציינו שהעדים הרמן ודנציג היו בקיים במה שאירע לייהודי אירופה ויזעו באופן כליל מה צפוי ליהודי הונגריה בעת הקבוש הנאצי. הם עמדו ברגע הדוק עם ד"ר יוסף פישר, י"ר מועצת היהודים, שנמצא לעיתים קרובות מחוץ לגטו וקיבל דיוקנות נוטשות ובאופן כללי הייתה להם אינטימיות יתרה טובת מאשר להמוני היהודים בגיטו. לפחות בזמן שהתרברר לשוני העדים אלה שיש יסוד לדיעת שרכבות הגירוש חוותות את הגבול ושmmoות קיניר-מיון מופצת בתדרמית לשם הטעית היהודים, יכול להסביר את המסקנה שליהודי קלוז' הנטעים ברכבות הגירוש נשכפת טכנת השמדה.

אבל מכאן ועד לדיעת ממש יש עדין מרוחק. מות שידעו הרמן ודנציג היה ידוע בדרך כלל גם לד"ר פישר המנוח, שתואר ע"י כל העדים כאיש בעל מצפון וצינוי דגול; קשה להניח שד"ר פישר ידע שהרכבות נוטשות לאושבץ ולא הזהיר את בני קהילתו; המסקנה היא שמנהייגי קלוז' ידעו יותר מאשר ידוע רוב תושבי הגיטו, אך לא ידעו את כל האמת (ר' גם להלן פסקה (35)).

אפשרות ברימה — עדות פינקלשטיין 12. עדותם של שרידי השואה על אפשרויות הבריחה מרנסילוניה (קלוז', נודורוד) לרומניה קבלה אישור וביסוס עובדתי מלא ע"י עדותו של דוד פינקלשטיין (ד' 47, י' 17), יהודי שלא נפגע אישיות ע"י גירוש יהודי הונגריה לאושבץ, אלא ישב באותו פרק זמן בرومניה בעיר טורודז', שהיתה קרובה לגבול. העד היה מוניר הקטילה בטורדה ופעל יחד עם אחד מוחמחי תנועת התנגדות הציונית, אריה הירש, אשר עוד בדצמבר 1943 פילס דרכו להעברת חליצים מהונגריה לשם עלייה לא"ל, ואחריו הקבוש הנאצי של הונגריה התקימו שגיחות מגננון האzeit להברחת יהודים מהונגריה דרך טורדה לבוקרשט, ציודם בנירות רומיניים מזויפים וכו'. בדרך זאת הצלחה העד להבריח בערך 1000-1200 יהודים מכל הונגריה. בחודשים אפריל ומאי בדרכו בדרך סוללה זאת כמה עסקנים מקלוז', ובכללם שלושה מוחזק ארבעה חבירו ועדת האצלה המקומית (האגן, גוטפריד וד"ר מרוטן), ורק מאות אחדות של "עמך" מקלוז' (ד' 49):

"בערך 200. אולי יותר.

באפלים לא ברחו?

לא.

בין קלוז' לטרודה יש יערות?

יש בסביבת קלוז' יערות, ינסמ', ויש יער טוב בגבולי.
לו ידעו אלפיים שהולכים לאושבגץ, יכולו אלפיים בדרכן זו להגיע לטרודה
מקלוז'?

העובדות הוכיחו שכן, מפני שהוא הרבה שמו את נפשם בכם וברחובו
והגיעו בשלום... אני מדבר רק על המנגנון שלו, מפני שהמנגנון שלו, כפי
שהוא فعل, היה מסוגל לעשות את אותו הדבר שעשה בשביל 1000 עד 1200
איש שהצליחו בטח"כ לבrhoה מטרנסילבניה וגם מארץ-האם מהונגריה —
המנגנון הזה היה מסוגל לפעול גם בשביל 3000 עד 4000 איש באותו
המאיץ ובאותו האפרט".

בעודתו הנוספת ("18) אמר העד: —

"הטעררו אצליו וחששות שאני כאילו האשמי את מנהגי הציניות בקלוז'
שהם התנהגו בצורה בלתי אורתאית, ואולי אפשר להציג בצורה פשוטה,
שלא ניצלו הזדמנות זו להצלת המוני יהודים... אחר-כך חפשתי במסמכים
שלו ומצאתי לאבוני הרוב, כי האשמה זו לא ריך לא נחלשת, אלא קיבלת
חיזוק יתר. והראיתי, היה להם דרך סלולה כפי שאמרתי, והת ידעו שקיים
מעבר לגבול, יש ארגון המתפל בקילומטרים והואאג לשלוום ולכתחוןם,
ובכל זאת העבירו מטהר אונשים מצומצם. ואילו, ריך כדי להזכיר מקרה אחד
מנירדים, היה אחד... מביריהם מקצועו, והוא בסתמך, מרוחק של 200 קילומטר
מהגבול ההונגרי-רומני, הוא, בכוחות עצמו העביר את משפחתו לטרודה,
בליל' שידע שבטרודה יש איתה שהוא ארגון כזה, ובזמן שנוכח לדעת שיש
אפשרויות להצלת הוא חצת את הגבול 3 פעמים החלן וחזר והעביר לא
פחות מ-38 אנשים מסתמך לרומניה... הריך באירלנדיה (?) וזה היה בගיטו
גיז (?), הוא בסמכו על נסימן גמלט מהמחנה וברת, אסתחר בעיר המשך
8 שבועות שלמים... רומניה אחת הביאה להם במשך 8 שבועות או כל...
אחר-כך נודע לנו על מקום מחבאו של הרוב הוז, והוא העבירו אותו ואת
כל משפחתו... עכשו אני עשית גורה שווה בנפשי. אם אנשים שלא היו
לهم קשרים מעבר לגבול הצליחו לחתיא מספ"ר לא מבוטל של אנשים,
וחם לא היו נציגי ציבור, ולא היה ברשותם כסף ציבורי, בכל זאת הצליחו
להצליל את עצם או אחרים, או כאן, אנשים שהתרミרו להחיות מוגנים...
וכסה ציבורו ברשותם ויש להם דרך סלולה והם מצאו את הדרך לנופט
ורכושם, עם ה"тир" — שלום עלייך נפשי".

העד הוסיף ואמר ש-90% מהבוחרים הצליחו לעبور את הגבול בשולם, ושידוע לו רק
מקרה אחד, בו נתפסו 18 יהודים ע"י שומרי הגבול הרומנים והוחזקו להונגריה. בקשר
לכך נשאל העד ע"י בית-המשפט:

„אתה בעצם אומר שבן שמו מהצד הרומני.

מהצד הרומני וגם מהצד ההונגרי.

האם איבך חשב שלו הייתה שם בריחת המונטי, יותר גדולה ממה שהיה באמת, היו מגבירות את השמיירה בмедиיה כזו שהיו שמים קץ לבריחה ?
השאלת די הגיונית, אבל המציאות והוכחה שהחישש היה לא היה קיימן.
מן פנוי שהם לא נחפסו. זאת אומרת: השלטונות לא ידעו על עוברים, זאת אומרת שלא היה הדבר הזה (גורם) להגברת המשמר, כי הם לא ידעו.

לآن הופיעו הרבה עדים מקרים שאמרו: לו היינו יודעים שיישלוו אוthonה לאושביז, היינו יכולים לבורוח לגובל, לטורדה. לו היה שם בהלה גדולה של 18,000 יהודים המתחשים דרך לעבור — מה היה ?

זה כמובן אינני יודע, אני חשב שבצורה כזו בטוח שהיה קמה בהלה. עמשיו כד: האצלת האנשים בדרך סללה, להה לא הרים קימת סכנת, בשם שעברו 1200 דרך אותו גבול, אני מHIGH שהיו יכולים לעبور עוד 2000 המנגנון שלנו פעל שם לא דזוקא ל-2000, אלא אפילו ל-4000.

כל זה מדובר על שקט וטוהר. אבל לו היו ברוחים בהםוניים בגלו ?
כמובן שלא.

גHIGH שיום אחד הייתה קמה בהלה בקלוז' והיו בורחים ?

אפשרות כזו לא הייתה שפמאום יתנפלו על הגובל 18,000 איש, או חלק מהם, בגלי.

מה היה קורה ?

אותו הדבר — היו מוחזירים לגיטו, לאושביז, לא יותר. ...אני יכול רק להעיר שהשתתח היה מאי מוכשר לבריחת, למה ? מפני שככל העיר קלוז', התינמרלנד של קלוז', היה מאוכלס רומנים שגטו חוץ ליהודים והסתירו אותם. אני יודע מקרים רבים שהיהודים יכלו להסתתר ולעבור את הגובל.

הפסקת הבריחה המאורגנת — עדות הרמן וונציג

13. ארגון הבריחה בקלוז' היה בידי ועדת בת ארבעה חברים: ד"ר ארנסט מרוטון, יוזר החסתדרות הציונית בטרגסילונגי, הלל זונציג, סגן יוזר הנ"ל, אויגן גוטפריד וארגנט האציג. ועדת זאת הייתה סניף של ועדת העזרה וההצלה של ד"ר קי' בבודפשט (ו' להלן) ובבלה ממנה עזורה חמירות והדרכת, מעודותם של ד"ר הרמן והלל דנטציג מתברר שלושה מבעלי הרעה הנ"ל — בראשונה האציג, אוחזין גוטפריד ואחריו ד"ר מרוטון — ברחו בעצם לרומניה באפריל ותחילה מאי, ושוחבר הנותר — דנטציג, לא המשיך בארגון הבריחה ולא ארגן כל בריחה מהגיטו. בוגנע להפסקת הבריחה המאורגנת העיד ד"ר הרמן (ע' 378):

„אינני יודע אם דנציג המשיך בഫולות הבריתה בתוך הגיטו, אלא כל אחד נתן עצה לברוחו אם אפשר, אבל אינני יודע על פעילות מאורגנת.“
העד דנציג נשאל בעניין זה ע"י בית-המשפט (ב"ה, 73) :

„אתה עסكت בבריתת של אחרים, בחפקיך של הבריתה?
עד הגיטו, זאת אומרת עד סתיימת הקו שהשתמשנו בו.
למה אתה מתכוון?“

היה קו מסוים שהשתמשנו בו להעביר לרומניה. זה ממש בערך עד תחילת הרכות, אולי עוד כמה ימים, אינני יודע בדיוק. ואז נפל המברית הרומני בידי השלטונות. בכלל, או לבשה תנועת הבריתה צורה המונית.
בכל הקווים, בכל הכוונות הללו יהודים.

למה אתה מתכוון „או“?

آن, ביום האחרון לפני הרכות, ביחד ביום הראשוגים של רכוז היהודים בגיטו, לבשה תנועת הבריתה צורה המונית. בכלל הרכות הללו יהודים, בעורת גורמנים שנתנו להם כסף, בעורת הונגרים, בכל מיני דרכים.
התנועה הזאת סתמה את כל הדרכות.

באיזה מובן?

שהשלטונות הגבירו את השמירה. זה היה בולט מדי, כפי ששמעתי אחר כך, ביום האחרון, אחרי הרכות, שוב חודשה תנועת הבריתה בממדיהם צנועים מאד. מצאו שוב איזה פתרון. אבל בזה אני כבר לא יכולתי לטפל, היה והיית בגיטו.

בגיטו כבר לא טפה בארגון הבריתה?

לא, לא היה ביכולתי ובашורתי וגט לא ידעתי על אפשרות.

ומי שברח מהגיטו עשה זאת על דעת עצמו?

כן. היו אנשים שאמרו לי שעומדים לצאת ורוצחים לנסות את מולם.

דר' מרטון למשל, ברוח מהגיטו? או לפניו הגיטו?

לא בגיטו. הוא היה בעיר.

והאחרים? השניים האחרים?

גוטפריד והציג ערכו את הגבול שבועות, בערך שבועיים לפני הרכות.

היו גם יהודים שברחו מהגיטו?

היו.

באופן בלתי מאורגן?

באופן טבעי מארגן. רק יהודים יכולו לברוח.

ידעת משחו על אפשרות מאורגנת לבסוף דרך העיר טורדה בגבול? היהת תנועת בריחה שאני מדבר עליה, והיא הייתה מאורגנת. אבל לא היהת כל אפשרויות לתנועת בריחת גזולה, מפני שהיו שומרים. מי שמדובר היום על אפשרות של תנועת בריחת גזולה, מטליך את הממציאות וגם מדובר בדברים בלתי אחראים.

אני שואל על המקום טורדה.

שם היו לנו קשרים עם אנשי התנועה בטורדה. הם קבלו אנשים והעבironו אותם לבודקשת.

וכל זה גמיש רק עד הרכוב?

עוד נמשך קצת בימים הראשונים של הרכוב.

ואחר-כך נסתמו הדרכיהם לטורדה לבריחה?

נדמה לי שבסוף מאי בערך — יכול להיות שאני טועה.

בזה שעדתו (פ"ו 26), בחקירה שתי וערב ע"י ב"כ הנאש, הודה דנציג בוגנונות עדתו של פינקלשטיין על מדדי התברואה המאורגנת מקהלו:

"בקלו" היו 18,000 יהודים. כמה ברחו ממש בתקופה זאת? אני שואל על הברחתה, לא על אלה שעברו את הגבול. מאות.

ואם אומר שמאה?

אפשר לברר זאת עם גוטפריד.

אני שואל אותך, מה שאתה יודע ומה שאתה בטוח — בשבועות.

איני יכול בשבועה להגיד מסוף. לפי דיעתי עברו מאות.

בארגונו של גוטפריד? ובאיזה תקופה עברו מאות?

בארגונו של גוטפריד ובעידותו.

איני מדבר על עירוזה. באיזו תקופה עברו מאות?

מהכبوש עד סתייתת הדריך לבריחה.

מתי הייתה סתייתת הדריך לבריחה?

לפני הגיטואיזציה.

מהו?

אני זוכך.

באפריל, במאי?

בסוף אפריל ובהתחלת מאי.

עדותנו של דנציג שקו הבריחה „נסטם“ או שלא הייתה „כל אפשרות לتنועה בриיה גודלה“, עומדת בסתיו של פינקלשטיין, המהימהנה עלי יותר משל דנציג (ר'). גם להלן פסקה (53). טענותינו שהשמירה בגבול הוגבורה ושה„הבריחה הרומני“ נתפסה, ואית העובדה שקבוצת בורחיהם נתפסה בגבול והוכנתה ליגטו — איןנו מספיקות כדי להסביר את הפסקת הבריחה האמורנת ע"י ועדת ה Hazel בעצם התקופה ש-18,000 יהודים הגיעו עדמו לפני הגירוש.

סיכום

14. על יסוד כל העדויות הנ"ל הנגני מסכם וקובע את העובדות הבאות:

(א) יהודי הגיטאות בהמניותם עללו לרכבות הגירוש בציונותם גמורה, מתוך אי ידיעת המטרה האמיתית של הגישה ומתוך אימון בהודעה הכוונה שהם מועברים למחלנה עבודה בחוונגריה (קיינר-מייזו). חלק קטן בלבד מאותם היהודים שגורשו במשלחים האחרוןם הספקו לקולט את השמואה שהרכבות נוסעות לעיר הגבול קשו, אך גם הם לא ידעו מהם נסעים למחלנה החשמדה אושבץ.

(ב) הנאצים לא היו יכולים להטעות את המוני היהודים ביעילות כה רבת, לולי הפיצו את שמועות הcob שליהם ע"י אנגורות יהודים. יהודי הגיטאות לא היו מאמנים לשלית הנאצי או החונגרי; הם האמינו למנהיגיהם היהודים. איכמן ועוורו השתמשו גם פה בשיטות תבדוקה (עדות ברנד, 646) לארגן, להוליך שלול ולהוביל להשמדה יהודים בעורם יהודים. שמועות קייןר-מייזו הוחדרה ע"י הנאצים ועווריהם החונגרים לגיטאות קלו', ונודורוד והופצה בתם באמצעות יהודים, ואשרו השמואה ע"י מנהיגי היהודים בגיטאות הנ"ל — בין אשור מפורש ובין אשור שבשתיקה ובחוור הכחשת נסיבות המשמעה ע"י ראש הצבור — הוא שנותן לה תוקף ושכנוע. מנהיגי הציבור בקהלו' ונדורוד השתתקו בחלקם באופן פעיל בהפצת ההודעה הרשミת, ובחלקם ידעו שההודעה מופצת ע"י אחרים בשם ולא מיהו בידם; אף אחד ממנהיגי הציבור לא קם נגד הפעצת השמואה ולא הזהיר את הרבים ממנה. אדרבה, יהודים גנודורוד שניסו להזהיר את חבריהם, נרדפו ע"י ההנהלה היהודית.

(ג) האימון שהיהודים נתנו בחודעות הכוונות הנ"ל, וחומר ידיעתם שלהם, נשיהם וילדיהם עומדים להשליח לחאי הגזים של אושבץ, גורמו לכך שקרבעות הגיטאים לא הפרו את משמעות הגיטו, לא גילו כל התנגדות לנסיעה ולא הפריעו לסדרי הגירוש. על רכבות היהודים בගיטאות אלה שמרו עשות אזהרות של שוטרים וג'דרמים החונגריים, אבל אף הצעירים והבראים שבין היהודים לא עשו כל נסיון להתגבר על שומרי הגיטו ולתגיע לגבול הרומני הקרוב. שום פעולות התנגדות או הפרעה לגרוש לא אורגנו

בגיטאות הנ"ל, ומנהיגי היהודים עשו את הכל כדי להרגיע את היהודים ולמנוע פעולות מסוג זה.

(ד) ליהודים לא מעטים היו הזדמנויות מיוחדות להמלט מגיטאות קלו"ו ונודורוד ללא סכנת ולבור את הגבול, אך בסמכם על החודעות הכווצות הנ"ל הם לא השתמשו בהזדמנויות שהיו בידם. יתר על כן, יהודים רבים יכלו לנסוח לעבר את הגבול תוך סיון מסוימים שיתפסו ע"י שומרי הגבול ויזחزو לגיטו, אך לא ניסו מזמן, מפני שלא ידען את סכנת ההשמדה הנטקפת להם בגיןו ועשוי מיסיבת זו שיקול מוטעה מיסודה בנוגע לשיכונם היחסי של הבריחות. בעיר הגבול הרומנית טורדה נסלה עד לפני ריכוז היהודים בגיטאות דרך מאורגנת לבירוח יהודים מהונגריה לרומניה; ועדת הצלחה בקהלו' הבריחה בדרך זו מאות אחדות של יהודים מקהלו' וכן ברחו בה כמה מחבריה, אך בעת ובונגה אחת עם ריכוז יהודים מקהלו' הגיעו הופסקה הבריחה המאורגנת בעלי סיבות אובייקטיביות מספיקות. אמן בירחה מבהלה של רוב היהודי קלו"ו או נודורוד לרומניה לא יכול להצלחת, אבל היו סיכויי הצלחה לבירוח מאורגנת של אלפי יהודים מכל אחד משני הגיטאות הנ"ל. במקומות להפסיק בשעת חירום זו את הבריחה המאורגנת, היזחה ועדת הצלחה של קלו"ו יכולה --- וחיבכת --- לארגן בירחה מסודרת של צעירים וסוגים מתאימים אחרים של בורחים אל מעבר לגבול הקרוב בקנה מידה ההולם את הומרת השעה.

(ה) אולם היהודים שהפיצו בגיטאות קלו"ו ונודורוד את שמוות קיניר-מיין או אשרוה, אולם ראש היציר של האזרחים או בני קהילתם מפני המשמעה הכווצבת, אולם המנהיגים שלא ארגנו כל התנגדות או הפרעה לגרוש ואומות הארץ והצלחה שהפסיקו את ארגון הבריחה מקהלו' לרומניה --- לא ליווא את בני קהילתם לאושבץ, אלא נכללו רובם ככלותם במשלוח נרגן-בלון. לא רק מנהיגים, גם יהודים פשוט וציבור מן השורה כגון כוהני, חרמן, דנאי ובבש בקהלו', אלא גם כוונת ליטנער בנודורוד בירוחה כגן כוהני, שלא הצטין אלא בחפות שמוות קיניר-מיין בלבד, וככלו ברישימות המיוחסים ("פרומיננטים"). שזו למלט את עצם ואת כל בני משפחותם בעורת ה-ט"ס.

אם היה קשר בין העבודות (א) --- (ד) מצד אחד והעובדות (ה) מצד שני, או היתה העובדה (ה) תוצאה מקרה? ואם היה קשר בין כל התופעות הנ"ל, מה זהה שורש הדברים? כדי להסביר על שאלות אלה, علينا לבדוק את תלדותה התכנית שנקרה, "עלית המיוחסים" ("פרומיננטים") לפי הביטוי הקבוע של ק' בדור' שלו) ונודעה לאחר מכן בשם "משלוח בריגנד-בלון".

ההסכם בין קסטנר וה-ט"ס

הסכם ק'---קורומי

15. תכנית "עלית המיוחסים" הייתה תוכאה מוחסם שהושג ב-2.5.44 בין ד"ר קסטנר,

המנהלה בפועל של ועדת ההצלה היהודית בבודפשט, וקרומיי, מפקד "קומנדו-היוחדים" (ה"איינזק-קומנדו") של ה-ס"ס שהוליך את היהודי הונגריה להשמדה. לפי הסכם זה הרשו הנאצים את עלייתם של 600 יהודים (נפשות) מהונגריה, 300 נפש מעיר השדה ו-300 מבודפשט, לפי רישיונות שתוגשנה ע"י ק' ; הוסכם שהעלולים מעיר השדה יועברו ע"י ה-ס"ס ל- „מחנה מילוחים" בבודפשט ומשם, בצוות העולים מבודפשט, דרך גרמניה לטסנרד או לארץ ניטרלית אחרת. הסכם זה אושר ע"י אייכמן ועבר לשלבים נוספים, שעורך לעמוד עליהם. איך הגיע ק' לידי הסכם זה עם ה-ס"ס, ומה הייתה המשמעותו?

תולדות ק' וועדת ההצלה

16. ד"ר ישראל (רייז) קסטנר, שנולד בשנת 1906 בקרלו, היה עורך-דין, עתונאי ועסקן ציוני. ב-1929 נבחר למזכיר כללי של מועדון הציירים היהודיים בפרלמנט הונגרי, ב-1933-1935 — לציר הקונגרס הציוני בפראג, וב-1935 — ליור' החוד הפועל של ההסתדרות הציונית בטרגנסילוניה, הוא היה גם חבר הנהגה המרכזית של הקהילה היהודית בקרלו, עם ספח טרגנסילוניה להונגריה ב-1940 העתקיק ק' את מושבו לבודפשט, קיבל שם תפקיד בקרן-היסוד ונבחר לאחד משלושת נשיאי האסנזה של ההסתדרות הציונית בהונגריה.

התנועה הציונית הייתה אז אסורה בעיר השדה, ופעולות ההסתדרות הציונית האצטממו לבודפשט. הציונים היו מיעוט קטן בין יהודי בודפשט. מיעוט אחר, גדול מהציונים, היו החזרדים, שבראשם קהילתם הנפרדת בבודפשט עמד מר פאנץ (פיליפ) דה פרוידיגר. רובם הגדול של יהודי בודפשט (ושל „ארץ-האט" כולה, בניגוד לאוורים הנספחים) היו יהודים מתבוללים והשתיכו לקהילה הניאולוגית, שבראשה עמד „יעץ החצר" מר שמואל שטרן זל.

בשנת 1941 נוהלה קבוצה קטנה של ציונים — שמואל שפרינגמן, يول ברנד וקסטנר — לעזרת פלייטי חרב שהחלו להגיע להונגריה מארצות ההשמדה חסומות. הם ציידו את הפליטים בכיס, תעדות מזויפות ושיכונם וארגנו גם הברחת פליטים מפולין ולובקה להונגריה ("טיול"). זרם הפליטים החל וגבר ב-1942. ראשי החזרדים בבודפשט — פרוידיגר וחבריו — יצאו גם לעזרת האפליטים. לצורך השגת האמצעים הכספיים והדרושים לעוזרת הפליטים הצליח שפרינגמן בסוף 1942 ליצור קשר עם ועדת ההצלה של הסוכנות היהודית בקובשא עם גזיג הגיינט בשווייץ, מר סלי מאיר זל. הקשר נוצר באמצעות בילדרים (עוזבים דיפלומטים, צעינים הונגרים ואך קציני צבא גרמנים) שעיברו תמורה שכיר גבוהה דוואר וכיספים בשבייל הונדרה. הפליטים הביאו אותם להונגריה את הידענות המוסכמת ועדויות הראה הראשונות על ההשמדה, מדיה ושיטותיה, וידיעות אלה העברו ע"י שפרינגמן וחבריו למרconi הייחודית העולמית בתרכיה ובשווייץ מה עבר השני נמשכו הקשרים של פרוידיגר ושל שפרינגמן לברטיסלאה, בירת סלובקיה הנאצית, שם עבדה קבוצה של חרדים וציונים, בראשות הרב וייסמנדל והגב' גיני פליישמן זל, שלהם אחד בעזורה ובહצלה.

בתחילת 1943 ניתנה לפ' דרישת הסוכנות היהודית צורה יותר קבועה לקבוצת הצלחה הציונית בבודפשט. ד"ר נTHON (אוטו) קומולז' זיל, נשיא ההסתדרות הציונית בהונגריה, קיבל על עצמו את רשות הוועדה (הבלתי חוקית אז). כי קיבל את החנלה בפועל, שפרינגןמו עס בכספיים ובקשרי הבלתיים וברנד בעיקר ב„טיזל" ובאזורים. למעשה התרcosa הנהלת העניים בידי ק', שהשתלט בהדרגה על הוועדה. שפרינגןמו עלה למעשה בראשותה של ק' מזמן לוודתו, כגון סילג' גבי' הניו ברנד, אופנברג, ביס, עמדו תחת שצרכו ע"י מזמן לוודתו של ק'. כל האנשינות להשפיע על ק' להרחיב את מסגרת הוועדה מרותו האישית החזקה של ק'. נסיבות שונעוו לפניו וביחד אחריו הכיבוש הנאצי והעמידתו על בסיס ציבורו רחב — נסיבות שונעוו לפניו וביחד אחריו הכיבוש הנאצי (בין היתר ע"י קומולז' מר頓ן, פרוידיגר, ברסלאר) נשלו; כי לא רצה לחלק את תפקידיו עם גורמים שMahon' להשפיעו היירה.

עודת הצלחה עמדה בקשרים הדוקים עם התנועות החלוציות, שבמסגרתן המתארגן חלק ניכר מהפליטים שהגיעו להונגריה. רוב הפעולות הנוגעות לפלייטים, שיקומם, ציודם בניריות מזויפות ו„טיזל", אורגנו וחיצאו לפועל ע"י התנועות החלוציות בשותפות עם הוועדה, שמיינה את הפעולות מהכיספים שנשלחו לה למטרה זאת ע"י עודת הצלחה של הסוכנות היהודית בקושטא וע"י הגיינט משווין.

ודיעתו של ק' בעית המכובש 17. עם הכיבוש הנאצי של הונגריה ב-19.3.44 לא השלו ק' וחבריו את עצם בוגר לכוונות הנאצים. הם ידעו על השמדת 5 מיליון יהודים באירופה, ידעו על אושביז' ושיטותיה, ידעו ש„קומנדוז-יהודים" בא להונגריה במטרת — לחשוף את היהודי הונגריה. כפי ש' העיד במשפט ויזנמאיר בברינרברג, בעדותו מיום 19.3.48 (מוצג 4 ע' 3620 — 3622) —

„בבודפשט הייתה לנו הזדמנויות יחידה במיניה לעקוב אחריו גורלה של יהדות אירופה. ראיינו כיצד קבוציה געלמו זה אחורי זה ממתת אירופה. ברגע של כיבוש הונגריה עלה מספר היהודים ההרוגים למעלה מ-5 מיליון. ידענו היטב על עובדתן של ג' „קומנדוז" („אנזץ-גרופן"). ידענו יותר מן הנחוץ על אושביז' וידענו כמו-כן — וללא ידוענו, יכולנו לנחש, כי היה קל לנחש זאת — שאותו הגורל תוכנן גם בשביב'ן."

ד"ר ק' האם הייתה באותו הזמן במצב שהרשאה לד' לקבל תמונה ברורה על מצב היהודים בהונגריה. ואם כן, החולב להסביר איך?

היהתי נשיא ההסתדרות הציונית של הונגריה, ואחרי שהגיעו הפליטים הראשונים הרשכניים מטולבקה קבלתי יטוי כח להקים ועדת להצלחה וועדה לפלייטים אלה. בתפקיד זה התייחס, חשבני, אחד האנשים בעלי האינטלקטואלית הטובה ביותר בהונגריה על מצב היהודים באותו הזמן... מלבד זה שוחחתי

עם הפליטים האלה, שמקצתם הצלicho להמלט מאושביז. כבר ב-1942 היהתה לנו תמורה שלמה של מות שאירע במורוח להיהודים שגורשו לאושביז וליתר מהנות ההשמדת... עם הכבוש הגרמני לא יכול היהות לנו כל אשליות. ידענו שזוויות התחלת הקץ. זה היה משחו כמו גזר דין מות לאותם 800,000 יהודים בעירן שתיו קיימים באותו הזמן בהונגריה..."

אזהרות הוליצים

18. מיד לאחרי הכיבוש שלוו התגעוות החולצות שליחים לסביבתן עיר, השדה, כדי להזהיר את;brarian על סכנת ההשמדת. השליחים היו ברובם פליטים שחוו את השיטה הנאצית מבשרם, והם המריצו את חבריהם לבסוף לרומניה, יוגוסלביה ורבים בחזרה לסלובקיה. עם הכיבוש הוטל ע"י הנאצים איסור נסיעה חמור על היהודים, ורבים מהחולצים שחרפו נפשם בדרכים נחפסו ונשלחו למחלנות ריכוז. אותם השליחים שעברו את הדרך לעיר השדה בשלהם נתקלו שם באוטו הילך הרוח המשרוני, התמים או השאנן שרויות גם בין יהודי בודפשט, שטכו על הורטי וכוחו להגן על היהודים ולא האמינו שהנסיך המר של הפליטים מארצאות הכיבוש עלול לחזור בהונגריה. ואמנם בתוקפה הראשונה של השלטון הנאצי בהונגריה, לפניו ורכזו היהודי ערי השדה בגיאות, לא היו עדין בידי השליחים הוכחות של ממש לתוכנית הנאצים להשמיד את היהודי ההונגריה, ואילו אחרי הריכוז, כשהתרכזו הסימנים המבשרים רעה, לא הייתה כמעט אפשרות לחדרו לגיטאות המנותקים ולבווא ב מגע עם היהודים שם.

הצעת ויסליצני לפרוידיגר

19. ימים אחדים לאחרי הכיבוש הזמין ויסליצני, אחד הקצינים הראשיים של „קומנדנו-היהודים“ את פרוידיגר והציג לפניו מכתב עברי שנכתב ע"י הרב וייסמנדל מברטיסלאבה אל פרוידיגר בנצח החזרדים, ד"ר ניסן כהן בנציג הציונים והברונית וייס כנציג הניאולוגים, ובו יעץ לנציגי שלושת הזרמים הראשיים ביהדות הונגריה לחודש עם ויסליצני את המ"מ על „תכנית אירופה“. בשנים 1943-1942, כאשר ויסליצני היה חמונגה על המשמדת היהודי סלובקיה (وترם מלא תפקיד דומה בזנוגו ליודי יון ובולגריה) הצעיע ויסליצני ליהודים מז"מ על הפסקת ההשמדת בסלובקיה ובכמה ארצות אחרות תמורה שלום 2 מיליון דולר; „תכנית אירופה“ זו הועבירה בזמנה ע"י קבוצות ההצלה בברטיסלאבה ובבודפשט לsocionot היהודית ולגיינט, אך המהיר של 2 מיליון דולר לא שלם ורישקו של הצעה הנאצית זו לא הועמדה מעולם ב מבחוץ. עתה רמזו ויסליצני ע"י הצגת מכתבו של הרב וייסמנדל לפרוידיגר, שהוא מוכן לvehil מז"מ כספי עם היהודי הונגריה, או על כל פנים לקבל מהם כסף; פרוידיגר איש ההור ואחראי, לא היה בטוח בכוונתו האמיתית של ויסליצני ולא השיב באותו מעמד על ההצעה, אלא הביא אותה לידיעתם של כל נציגי האיבור היהודי, ובכללם ק' (כ"ד, 11-12).

פתחת מז"מ עם ויסליצני ע"י ק' וברנו

20. טרם הספיק פרוידיגר להפגש שנייה עם ויסליצני או להעביר לו כל תשובה יהודית

מוטמכת, גטלו ק' וברנד את הזומה הפוליטית לידם והוציאו את המורה מידי פרוידיגר, באמצעות שמייט וויניגר, הטוכנות האגרמניות של הוועדה, הם פנו אל ויסליצני בשאלת (עדות ק' (25) —

„אם הוא מוכן למורם עם ועדת החצלה היהודית על עתידה של יהדות הונגריה.“

או (לפי נוסח חז"ח של ק' (24) :

„האם קומנדזו-היהודים מוכן לנחל מו"מ עם ועדת החצלה הבלתי לגליה, על בסיס כלכלי, על המתקנת הפעולות האנט-יהודיות.“

„הבטיס הכלכלי“ שהם הציעו לוויסליצני היה המחריר של „חכנית אירופה“ שנזכרה במכתבו של הרב וייסמנדל — 2 מיליון דולר; אמנם סכום זה ואף חלק ממנו לא עמד ברשותה של ועדת החצלה, אבל ק' וברנד קיו שאם ויסליצני יסכים להצעתם, יעלה אורי הפעם בידם (שילא כמו בקרה הקודם של יהודי סלובקיה) לגייס את הכספי הדורש מהטוכנות היהודית ובעיקר מהגזינט. ק' העיד (ע' (27) :

„מטרתנו העיקרית הייתה להרוויח זמן. אמרנו לעצמנו שיש לעשות את הניסיון הזה, לפתחו במ"מ, להבטחת, וע"י כך לדוחות עד כמה שאפשר את תאריך ההשמדה. לדוחות — ע"י המו"מ. החלחנו להציג למטרה זו 2 מיליון דולר.“

בפגישה עם ויסליצני, שהתקיימה ב-5.4.55, שאלו אותו ק' וברנד אם תמורת תשלום הסכום הנ"ל יסכים לשולטן הנאצי עקרונית ל-4 הנקודות הבאות :

- א. להוציא על חייו היהודים בהונגריה גופא (פירוש הדבר — שלא להוציא את המוני היהודים להרוג במקום מגורייהם, כפי שעשו ברוסיה);
- ב. להמנע מרכזו היהודי בגיטאות;
- ג. להמנע מגירוש היהודים;
- ד. להרשות עלייה או הגירה.

ויסליצני הביע את הסכמו העקרוני, נסתהיגיות ידועות, לכל הנקודות. הוא הבטיח שאין בדעתו ה-ס"ס להשמיד את היהודי הונגריה או לרכום בגיטאות או לגרשם; לדבריו ריכו או גירוש לא יבואו בחשבונו אלא אם כן יידרשו אמצעים מסווג זה ע"י ממשלה הונגריה ישיר מרבלין. הוא הבטיח את „קיום הסובסטנס“ או „היסוד הביולוגי“ של היהודי הונגריה, אך סרב לפרש את המושגים הללו ביתר דיוק. בנווגע לשאלת עלייה או הגירה אמר שעליו להעבירה לדרג יותר גבוה, ברמו שלהאנצים אינם מעוניינים בעלייה של מאות יהודים, אלא בהගירתם של יהודי הונגריה בקנה מידת גדול. בנווגע לסכום המוצע אמר ויסליצני שה-ס"ס לא תוכל להסתפק בסכום של 2 מיליון דולר ככופר נש

הנשיה הלווי

פסקים (ழוחדים) מס' 2

למיליון יהודים, אך לעת עתה הוא דורש רק דמי קידמה של 200,000 דולר (6 וחצי מיליון פגנו).

לשם גישס "דמי הקידמה" פנו ק' וברנד באמצעות פרוידיגר אל שטרן, יו"ר הקתילה הניאולוגית, שנחטמה ליו"ר מועצת היהודים בבודפשט (חברי המועצת היו גם פרוידיגר, ד"ר ניסן כהן ואחרים). אעפ"י ששטרן ופרוידיגר פקפקו בערךן של הבתוחותיו של ריסליצני, אספו את הסכום הדורש, כדי לקנותו ("רצוץ טוב") או כ"דמי נגיסה" למ"מ. דבר לא היה קל, מפני שכיספי היהודים והזרמו, פקדונותיהם הוקפאו ובתי עסקיהם נסגרו באותו הזמן ע"י ממשלה הונגרית, ויסליצני רמז לפרוידיגר שהמ"מ מתנהל מעתה עם קבוצת ק' — ברנד בלבד. ק' וברנד מסרו את הכספי בכמות שיעורים ממשך החודש אפריל לקורומיי, מפקד "קומנדו-היהודים". ויסליצני נשלח לעיר השדה להכין את הריכוז בוגיטאות.

מורם עם קרומיי

21. בהזדמנות תשלום השיעורים הנ"ל התנהלו כמה שיחות בין קרומיי, קסטנר וברנד. ק' וברנד חזרו על תוכן שיחותם עם ויסליצני וביקשו מאות קרומיי אישור להבטחותיו של ויסליצני שהנאצים אינם מתכוונים לרייכו היהודיים בגיאות ולגירושם מהונגריה. קרומיי שתק והתחמק מלהסביר על שאלות אלה, שק' וברנד חזרו עליהן בכמה פגישות אחרות. לעומת זאת עורר קרומיי תקווה בנוגע לעליה ואמור שאלה זו נמצאת בדיון דחוס בדרג יותר גבוה.

רישונות העליה

22. שלושה ימים לפני הכיבוש הנאצי קיבל המשרד הארץ-ישראלי בבודפשט (אשר במשך כל שנות המלחמה המשיך בעבודתו תחת הנהלתו של מר משה קרואס ושלוחיו מהונגריה ופליטים שהגיעו להונגריה, דורך קונסטנטה-קושטא לא"י) מברק מאה מר ברלס, ב"כ הסוכנות היהודית בקושטא, ש-600 ורישונות עליה הוועמדו לרשות המועמדים היותר קיימים של המשרד הארץ-ישראלי בבודפשט ושפניה ממחכה לעולמים אלה בגין קונסטנטה; הוא השיג מאות הממשלה ההונגרית החדשה (שהחטמה אחרי הכיבוש הקבוצה לكونסטנטה; הוא השיג מאות הממשלה ההונגרית החדשה (שהחטמה אחרי הכיבוש הנאצי) את היתר היציאה, שהיא טעונה אישור גראמי, והפעיל את משרד החוץ ההונגרי לפניות לצירות הגרמניות לקבלת האשור; היצירות העבירה אתבקשתה לבRELIN להחלטה.

מורם ק—קרומיי בעניין העליה

23. בשלב זה נכנס ק', בהסתמת קרואס, לעניין ושאל את קרומיי אם הנאצים מוכנים לאשר את יציאת 600 העולים. קרומיי הודיע לו שיש סיכויים למתן האשור, אבל רק בתנאי שהעליה לארץ מוסווה כלפי השלטונות ההונגריים כגירוש לגרמניה. את הדרישה

הזאת נימק קромי בכך שஸמלה הונגරיה רוצה לנורש את היהודים ולא תסכים לעליותם, והנהנים לא יוכלו להופיע בפני ההונגרים כמצילי יהודים. קромי הopsis והויר את קסתנר שכל התכנית הזאת מהווה „סוד הריך“. בישיבת הפעילים החזינים הודיעו כי שבקשר לעליית יש לנוצאים דרישות שאנו יכולים לגלותן, הויאל והן בגדר „סוד הריך“. ועדת המשרד הארץ-ישראלית דרשה מכך לגלות את הסוד לקרים, וקרים השתתף בכמה ישיבות של וועיז האצלה וועיזה הונגראט ושמע פרטיט על דרישות הנאצים בעניין העליה. קרואט יעץ לך' להביא בפני קромי הונגראט שஸמלה הונגראט הומכת בעלייה, אך כי' השיב שהנאצים אסרו עליו לעמוד בקשרים עם השלטונות ההונגראטים. אז גרם קרואט לפרוטום שלושהمامרים לטוב העליה בעTHON הונגראי חמקורב לממשלה, כדי לאפשר לך' להסתמך על אזהת הממשלה הונגראיית לעלייה. בסופו של דבר הודיע ע' ק' שהנאצים מסרביהם לשנות את עמדתם ולא מצאו לנוחות לקרוא את המאמרים בגין זה (עדות קרואט, י' 53-51, עדות ק' 35, דוח ק' 27). בדוח של ק' (27) נאמר: —

„ אמרנו לקרומיי בבטחה שהשלטונות ההונגראטים ירשו את העליה. ברם, גם קромיי גם הונשה מיהו נמדצות נגד כל התערבות של שלטונות הונגראטים במ"מ שלנו. פעולה זו, הכריז קромיי, היא 'סוד הריך' .“

מכאן הסיק קרואט את הסקנה שככל הנימוק „הונגראי“ של קромיי איינו אלא אמתלא, וש„העליה המוטווית כגירוש“ היא מזימה נאצית מסוכנת, שהמשרד הארץ-ישראלית אינו מוכן לתמוך בה. קרואט הזהר את כי' מפני המשכת הפטול ב„עליה“ בצוות גירוש, דבר העולול להזראות עונייני הציבור היהודי והונגראי כאחד כהסכמה היהודים מראש לגירושם לגרמניה ולהחליש את כוח התנגדותם המוטרי של היהודים לגירוש. כי לא קיבל את נזקינו של קרואט והמשיך — ללא קשר עם המשרד הארץ-ישראלית — להנאל מ"מ עם א-ס"ט על „העליה המוטווית כגירוש“.

הרכוב בגייטאות

24. באמצע אפריל הוחל בריכוז היהודים בגייטאות, בניגוד בולט לעין להבטחותיו של ויסליצני בפגישתו עם ק' ובrend. ויסליצני עאמו עמו בראש הפעולות, וראש האגנדרמריה הונגראיית, פרנץ', עוזר לוידו. ריכוז היהודים בגייטאות בוצע באוצריות רבה. היהודים הוציאו מבתייהם, הוכו ועונו לשם גילוי רכושים, כל יהודי הכהרים והתעריות הובלו לעיר השודה המרכזית, שם רוכזו היהודים לאלהיהם ולרכובותיהם בצפיפות אימהה בשטח של מלכטה, בית הרשות וצדומה, לרוב תחת כיפת השמיים, בחומר מזון, ללא תנאים סגניטריים וכו'. „גייטאות“ אלה נתקטו כליל מהותשבים ההונגראטים, שנאסר עליהם אף להביא מזון ליהודים. היה ברור שכליות היהודים בגייטאות אלה אינה יכולה להיות אלא פועלות מעבר. בדוח של ק' (ע' 29) נאמר: —

„גוזר מצב שביעיל אי אפשר היה לקיימו. זו היהת מטרתם של אייכמן

ואנדרוי: המצב שי אפשר לקיימו ישמש נמקו נוספת לכך שהగירוש נעשה הכרה גמור".

ק) ואחריהם שהכירו את שיטות ההשמדה הנaziית בארץ הסמכות ידעו שהצעד הבא אחריו חירכו בנסיבות הוא גירוש למתנות ההשמדה (מצаг כ"ט 11).

ודיעות אושבץ

25. בסוף אפריל הגיעו לך בשירות איוב ממש. אוטונומים וגרמניים של הוועדה גילו שהוחלט סופית על גירוש כל יהודי הונגריה. מאות ועדת ההצלה בבריטיסטולה קיבל כי ידיעה שבאושבץ מתכוונים לכבלה יהודי הונגריה, שה-ס"ס שם קבלת תגבורות והתחילה לתכנן את תא הגזים והכשנים שייצאו מכלל שימוש (מצаг כ"ט — הצהרה בשבועה של ק' בלונדון מ-13.9.45 — ע' 6, דוח ק' 30, עדות ק' 37). פרוידיגר העביר לך ידיעת נספת מבריטיסטולה, שבין הגלות הרכבות של הונגריה, טלבוקיה ורומניה נערכ הסקט להענרת 150 רכבות גירוש מזונגריה דרך סליבקה לאושבץ (עדות ק', דוח ק' והצהרות בשבועה שם-שם, וממצג קג'ג — דוח של פרוידיגר ומהוות חלק בלתי נפרד מעודותיו — ע' 25). עוד ידיעה הגיעו לך והוא ש-1500 מתיוך 1800 היהודים העצורים במחנה הריכוז קיסטרציה בסביבה בודפשט (כל היהודים חוץ מהילדים והזקנים) גורשו ב-28.4.1944 לאושבץ; הוועדה של בריטיסטולה הודיעה לך למתנות חיים שכבת הגירוש עברה את העיר בכיוון לאושבץ (דוח ק' 30, ממצג קג'ג 24, עדות ק' 34).

„כל האסימנים העידו על כך שהגירוש לא ניתן עוד לעיבוב — אלא אם כן יתרחש נס“ (דוח ק' 30).

משבר המומ"

26. המומ"מ של ק' עט ה-ס"ס „על עתידה של יהדות הונגריה“, שמטרתו הייתה לדוחות (אם לא למגנו) את השואה, נכשל לחלוtin. מכל ארבע הנקודות שקי' ובrende הציעו בשעתו לויילציגני (לעיל פסקה 20) נותרה רק האחרונה — „עליה“ — וגם היא ב策ורה מסולפת ובממדים נגדיים. נקודה (א) התפרקנה מתוכנה ולא נוכרה כלל בשיחות עם קרומיי. נקודה (ב) — מניעת הריכוז בנסיבות — הופרה ע"י הנaziים לעניין הכל. על הנקודה העיקרית (ג) — מניעת הגירוש — נמנע קרומיי באופן עקי לדבר עם ק' ובrende והיא הוצאה בשקט, אך בתוקף, מכל הדיוון. אף על 2 מיליון הדולרים (או הסכום הסופי יותר גדול) לא הושיבו לדבר, קרומיי הסתפק בגבית שיעורי דמי הקדרמה של 6 וחצי מיליון פנגו כגביה חזוב. המומ"מ התנוון במחטרה והצטמצם למשה בעניין אשור הגירותם של 600 העולים, „בחסותה גירוש“. גורלם של 800,000 יהודי הונגריה הCEFPIIM לגירוש והשמדה חדל להיות גושא המומ"מ. ממשח חדש הימיים בו נחלו ק' ובrende מומ"מ עם ויסליציגני וקרומיי יצרו הנaziים עובדות מוגמרות לקרה הגירוש, „הטוטאליי“;

ק' חש במשבר. הוא ראה שהגירוש ממשמש ובא, שזה עניין לשבועות. אם לא לימים (דוח ק' 30), ושאין בידי איש לעכובו. הוא שאל את עצמו:

„מה יהיה עכשו על 'המשא-ומתן' שלנו עם ה-ט"ס?“ (המלחת, „משא-ומתן“ במרוכאות המתויר, דוח'ח 30-31).

זהו החלטת לבקש ראיון דוחף אצל קרוומי, כדי להבהיר את המצב.

השיחה עם קרוומי וההסכם

2.5.44. הראיון התקיים ב-27.

„קרומי“, שהופיע רק ארבעה ימים אזורי הומנתנו לשיחה בדירהתו של ויינגרט, הודיע ביחס על שפטינו שעתה התקבל גם אישור מברלין להגירת קבוצת ה-600 ושותאייה תוכל לצא את לפועל בעוד שבוע. שביעיים“ (דו"ח 30).

באותה עמידה הוסכם ש-300 מהעלים יבואו מעלי השדה וקרומי הבטיח להעבירם בליווי ס"ס לבודפשט, „מהנה מיזוחיטם“. לצורך זה נדרש קרומי מכך להמציא לו רישיון שמות. קרוומי הוסיף ואמר שהוא יהיה גם מוכן לתת את הסכמתו להגירת 100 יהודים נוספים, אך רק תמורה 10 מיליון פגוועו נושפים (100,000 פגווע לנפש), בהעיריו קיבל מצדדים אחרים „הצעות הרבה יותר מושכחות“.

אחרי שבאו לידי הסכם על הגירת 600 העולים שאל ק' את קרוומי על עניין גירוש 1500 העזירים מקרטרכז'ת. קרוומי לא אהיבש שהם גורשו מעבר לנובלות ההונגרית, אך טען שנשלחו לעבודה ולא להשתמדת, והריאית: ילדים וזקנים לא נכללו בගירוש. הוא אמר שהמגורשים נמצאים ב-„ולדייז“ בגרמניה, מקום שאינו יכול לאתרכז, ושעוור מעט יכתבו לקרווביהם. לפי הדיווח שקי' קיבל מברטיסלאוה לפני שייחתו עם קרוומי גורשו עזורי קיסטרצ'ה לאושבץ, וק' הבין מהווים תשובהו המתהמקות של קרוומי על מקומה של „ולדייז“ ועל אופן העתקתם של המגורשים שם כי קרוומי משקר. ואנמנם התברר לק' אחרי השיחות ש-„ולדייז“ הוא מקום מזומת, ושותגאים הכריזו את המגורשים בהגיעם לאושבץ לארון קרבוניטם גלוות מ„ולדייז“ — אחד התכשיטים הנאציתים להרגיע ולהתענות את יהודי הונגריה (מו"ג כ"ט 6, מו"ג קנו"ג 25, דו"ח ק' 30, עדות ק' 36).

גיבוש המומ"ם

28. איזו מסקנה יכול ק' להסביר משיחה זו עם קרוומי בנוגע לשאלתו העיקרית: „מה יהיה עכשו על 'המשא-ומתן' שלנו עם ה-ט"ס?“ שתי מסקנות היו ברווח: א) לשיחה אשרה لك' מחודש שנציג ה-ט"ס איזנו מוכן לנחל מ"מ כלשהו על שאלה המשאלות ברגע זה: האראש לאושבץ הצפוי ליוזדי הונגריה; ב) מצ"ש שני ובתנה שישחה זו בידי ק' היגג מוחשי אחד, תוצאה ממשית וראשונה מכל המומ"ם שהתנהל עם ה-ט"ס זה חדש ימים: את האשור להגירת 600 עלילם, חזים מגינות ערי השדת, לפי רישימות של ק'. המומ"ם נכנס לאפק צר, אך מעשי.